

Psychologie nedůvěry ke světu a státu

NEBÝT Z TOHOTO SVĚTA

Pavel Nikolaj Dušek

V kulturních dějinách křesťanského myšlení¹ se opakovaně objevuje motiv odcizení se světu a jeho strukturám (např. státu, politice). Někdy má podobu primárně spirituálního zaměření na to, co „vezdejší“ sféru přesahuje a co ji výhledově přetrvává. Jindy se stupňuje až v otevřené nepřátelství vůči světu. V některých případech tento motiv poskytuje útěchu, posilu či spočinutí. V jiných se stává zátěží. A není vždy snadné rozhodnout, se kterou z těchto variant máme právě co do činění. V následujícím textu se blíže podíváme na několik konkrétních příkladů tohoto motivu.

V očekávání konce

Klasickým příkladem soudobého hnutí, které k okolnímu světu zaujímá zřetelně distancovaný postoj, jsou beze sporu svědkové Jehovovi. Jejich odmítání světa má několik významových rovin. Předně vyplývá z jejich věrouky. Ta zahrnuje očekávání nadcházejícího soudu. V rámci globální bitvy budou zničeny vlády tohoto světa. Odsouzení a trvalé zničení čeká i většinu lidstva.² Poté bude nastolen pozemský ráj.

Nynější svět je tedy pouhým provizoriem. Jeho dny se chýlí ke konci. Případné snahy o zlepšování panujících poměrů jsou proto marné. Tento bod je součástí nauky organizace od jejího vzniku.³

Svědkové Jehovovi tento postoj formulují takto: „Vyhliďka, že brzy zmizí tento ničemný svět a země bude proměněna v ráj, nás vzrušuje. ... Bible nám jasně říká: ‚Nemilujte svět ani věci ve světě. Jestliže někdo miluje svět, není v něm Otcova láska.‘ (1. Jana 2:15) ... Až přijde Jehovův ustanovený čas ke zničení toho-

to ničemného systému věcí a všech, kteří milují jeho cesty, Bůh nebude otálet.“⁴

Členové organizace považují za své poslání poskytovat svědectví o vlastní víře a nabízet další studium případným zájemcům. A právě při této misijní činnosti se ke slovu dostává další významová rovina odmítavého postoje ke světu. Zatímni charakter veškerých daností má ochrannou funkci. Omezuje dosah a význam odmítavých či zlostných reakcí. Jsou stejně předběžné jako svět, ve kterém se odehrávají. Nemá smysl se jimi zabývat, protože současný „systém věcí“ v blízké budoucnosti skončí. Dokud tato změna nenastala, je úkolem svědků Jehovových oslovovat možné zájemce. A tím jejich úloha také končí. Stejný postoj lze zaujmout k nepříznivým komentářům sousedů, kolegů, médií atd.⁵

Metaforicky řečeno jde o duchovní „pancír“, který chrání nejen před pohrdáním okolí či médií, ale i před čímkoliv jiným, co život přináší. Jeho nositel již není z tohoto světa. Je jen jeho dočas-

ným návštěvníkem s přesně vymezeným souborem úkolů. Všechno ostatní mu může být lhostejné. Je občanem světa příštího, kterého se současný (politický, kulturní či technologický) vývoj nebude týkat. Jedná se o rekonstrukci vlastní identity, jak ji popisuje Sundénova teorie rolí. Přijetím nábožensky motivované role (v našem konkrétním případě role božího agenta v nepřátelském světě) si jedinec vytváří určité nastavení, které bychom mohli popsat jako připravenost věnovat přednostní pozornost tomu, co do této role zapadá a co ji potvrzuje a rozvíjí. Zároveň tato role určuje, jakým způsobem budou dané podněty interpretovány. Vzniká tak pomyslný filtr, který modifikuje veškerou životní zkušenost do přijatelné podoby.⁶

Nedůvěra ke světu a jeho strukturám samozřejmě zahrnuje i stát jako jednu z jeho stěžejních institucí.⁷ Svědkové Jehovovi mají v podstatě dva mantinely ve vztahu ke státu: nebojují proti němu a neangažují se v něm (občansky, politicky). Zřikají se aktivní účasti na veřejném dění, včetně všech snah spoluutvářet politický či kulturní vývoj v rámci jednotlivých států či světa jako celku. Nepodporují politické strany, nechodí k volbám a nepřebírají volené funkce.⁸

Za pozornost zde stojí paradoxní spojení dvou různých tendencí: odmítání autorit (státu a jeho institucí) a ochoty podřídit se autoritě jiné (náboženské organizaci), která je o poznání přísnější. Tato kombinace připomíná ambivalentní vztah k autoritám v pubertě a adolescenci.⁹ V psychologii náboženství odpovídá určitému stádiu náboženské zralosti, v němž je malá důvěra ve vlastní úsudek kompenzována přimknutím se k autoritě a současnou kritikou odlišných pozic (konkurenčních autorit).¹⁰

Poznámky

- 1 Oblast křesťanského myšlení zde rozumíme v nejširším smyslu tohoto sousloví jako soubor událostí, jevů a tradic v kontextu křesťanského Západu.
- 2 „Většina lidstva opovrhne Božím královstvím... a tak bude určena k ‚věčnému odříznutí‘ ve smrti.“ – *Sjednocení v uctívání jediného pravého Boha*, New York, Watch Tower Bible and Tract Society, 1991, s. 181. Zničení se bude týkat i dětí nevěřících – *Rozmluvy z Písem*, New York, Watch Tower Bible and Tract Society, 1991, s. 40.
- 3 V minulosti byl počátek apokalyptických událostí opakovaně předpovídán. Nesplněná očekávání se vztahovala k letům 1914, 1915, 1925, 1941 a 1975. Přehledně: HODOUŠ, Stanislav, Čas jako nepřítel, *Dingir* 20 (4), 2017, s. 139–141.
- 4 *Sjednocení v uctívání...* s. 10–11.
- 5 Za vzor je v tomto ohledu považováno rané křesťanství. Výslovně se uvádí premisa janovské teolo-

gie, podle které Ježíš a jeho následovníci „nejsou ze světa“ (Janovo evangelium 17,14). Srv. *Sjednocení v uctívání...* s.161–168.

- 6 Srv. HOLM, Nils G., *Úvod do psychologie náboženství*, Praha: Portál, 1998, s. 40–42. Příklady aplikace teorie rolí: *ibid.*, s. 47–53.
- 7 *Rozmluvy z Písem...* s. 334–337, 382–386.
- 8 VOJTÍŠEK, Zdeněk, *Encyklopedie náboženských směrů v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společnosti*, Praha: Portál, 2004, s. 100.
- 9 V adolescenci se může vyskytnout např. hledání vlastní role (nezávislé na autoritách) v kombinaci s nadšením pro asketické ideály. Srv. MACEK, Petr, *Adolescence*, Praha: Portál, 2003, s. 14–25.
- 10 V pojetí Jamese W. Fowlera se jedná o „synteticko-konvenční“ stádium. Těmito charakteristikám odpovídá autoritativní a logické stádium podle Wernera Grühna. Přehledně: VOJTÍŠEK, Z.; DUŠEK, P.; MOTL J., *Spiritualita v pomáhajících profesích*, Praha:

Portál, 2012, s. 92–93. Viz též HOLM, *Úvod do psychologie náboženství...* s. 76.

- 11 Exkluzivismus – přesvědčení o nadřazenosti či výlučné pravdivosti vlastního náboženského systému. U svědků Jehovových zakotvený v nauce o božím vedení skrze organizaci. Srv. *Sjednocení v uctívání...* s. 10–11.
- 12 VÁGNEROVÁ, Marie, *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha: Portál, 2014, s. 643.
- 13 VOJTÍŠEK, Zdeněk, Nadcházející věk blaženosti, *Dingir* 9 (4), 2006, s. 124–126. VOJTÍŠEK, Zdeněk, Novodobý západní milenialismus, in: VOJTÍŠEK, Zdeněk (ed), *Apokalypsa, nebo transformace? Mileniální koncepce v minulosti i současnosti*, Praha: Dingir 2014, s. 15–76. K otázce politického milenialismu srv. též: ELIADE, Mircea, *Posvátné a profánní*, Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 136–137.
- 14 Např.: Římanům 1,18–22; 3,5–6; 3,9–18 a na mnoha jiných místech Pavlových listů.

Tento článek prošel recenzním řízením.

Vymezování se vůči majoritní společnosti a jejím hodnotám je u svědků Jeho-
vových také logickým důsledkem krajní-
ho exkluzivismu.¹¹ Existence společného
nepřítele má zároveň stmelující funkci.¹²

Cizost světa v raném křesťanství

Nedůvěra ke světu a očekávání jeho brz-
kého konce jsou typické komponenty tzv.
katastrofického milenialismu.¹³ V křes-
ťanské tradici je přítomen od počátku.
Odmítnutí světa je v novozákonních spi-
sech je spojováno s pavlovskou teologií¹⁴
a s tzv. janovskou školou¹⁵. A i zde sou-
visí s očekáváním nadcházejícího konce
věků. Římské impérium představovalo
dosud trvající věk zkaženosti. S druhým
příchodem Krista měl nastat jeho ko-
nec. Tomu se věnuje novozákonní kniha
Zjevení Janovo, z níž odvozujeme slova
„milénium“ a „apokalypsa“.¹⁶ Nicméně
představa o blížícím se konci dějin exis-
tovala už v pozdním židovství. A je třeba
podotknout, že apokalyptická literatura
byla vždy literaturou útěšnou. Právě ono
barvitě líčení děsivých událostí a tem-
ných znamení, která mají předcházet
úsvitu nového věku, poskytovalo po-
moc při zvládání strachu z budoucnos-
ti. Předpovědi ujišťovaly čtenáře, že i ty
nejhroznější události vlastně ohlašují
brzký konec všech hrůz a příchod nové
éry. Děsivá znamení a množící se kata-
strofy představovaly „porodní bolesti“
mileniálního zlomu.¹⁷

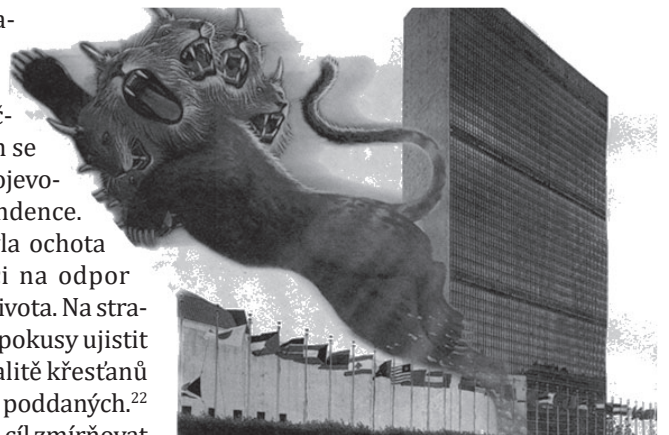
K očekávání konce dějin se přidru-
žil také starozákonní motiv pomíjivosti
a marnosti pozemského života, který
přetrval po mnoho staletí. „Vanitas“¹⁸
se stalo oblíbeným námětem v dějinách
umění.¹⁹

Sebepojetí jako poutníka, který je
v tomto světě cizincem, poskytovalo za
dob pronásledování útěchu a oporu.²⁰

Nicméně také zhoršova-
lo postavení křesťanů,
kterým byl vyčítán ne-
vraživý postoj ke společ-
nosti a státu.²¹ V rodícím se
křesťanství se přitom projevo-
valy dvě protichůdné tendence.
Na jednu stranu zde byla ochota
postavit se státní moci na odpor
i s nasazením vlastního života. Na stra-
ně druhé se objevovaly i pokusy ujistit
římskou vrchnost o loajalitě křesťanů
jakožto pořádku dbalých poddaných.²²
Podobná ujištění měla za cíl zmírňovat
napětí mezi křesťany a státem. Motiv
pohrdání světem přicházel ke slovu
v mezních situacích, když bylo třeba
vzdorovat zoufalství.

S tímto záměrem píše Tertulián kon-
cem druhého století list skupině křesťá-
nů, kteří ve vězení čekají na svou smrt:
„Nenechte se zaskočit tím, že jste byli
od světa odděleni. Uvážíme-li totiž, že
vězením je spíše tento svět, pochopíme,
že jste z vězení vyšli, ne že jste do něj
vešli... Ve světě panují větší temnoty, jež
oslepují lidská srdce. Svět si nasadil těž-
ší řetězy, jež stahují samotné duše lidí.
Svět vydechuje horší nečistoty – lidské
žádostivosti.... Ten, kdo touží po plodech
tohoto světa, se možná zarmoutí. Křesťan
se světa zřekl již mimo vězení, a ve
vězení se zřekl dokonce i vězení samého.
Nezáleží na tom, kde jste ve světě, neboť
jste mimo tento svět.“²³

Zpočátku byl tento motiv jen oporou
a útěchou. Postupně však přerostl do ne-
čekaných rozměrů a začal si žít vlastním
životem. K dualismu lidského a božího
království se přidružil dualismus těles-
ných a duchovních potřeb, příležitostně
stupňovaný až k vyslovenému pohrdá-
ním tělesnou existencí.²⁴ Duše křesťana
se ocitla ve dvojím vězení. Byla uzavřena

Jednotlivé státy i Organizace spojených národů jsou pro svědky Jehovovy „šelmou“, o níž se píše v biblické knize Zjevení ve 13. kapitole.

v cizím těle, které pobývalo v cizím svě-
tě.²⁵ Mučednictví oscilovalo mezi ide-
álem a povinností. Od představy, že na
mučedníky čeká po smrti mimořádná
odměna, nebylo daleko k představám,
že mučednictví je podmínkou spásy.²⁶
Z mučednické smrti se stal tzv. druhý
křest („křest krví“).²⁷

Ochota podstoupit martyrium se
změnila v jeho vyslovené vyhledávání.
Četné případy křesťanů, kteří udávali
sami sebe, uváděly do rozpaků nejen římské
úřady, ale i některé teology.²⁸ Rozho-
řel se spor, zda jde ještě o mučednictví.²⁹
Osudy popravených přestávaly budit
hrůzu. Staly se předmětem závidosti. Slav-
ný je případ biskupa Ignáce z Antiochie,
který svou touhu zemřít pro víru popsal
ve svých dopisech různým sborům. Zmi-
ňuje se v nich o svém vroucném přání být
v Římě předhozen šelmám a rozsápán.³⁰

O tom, kam až situace dospěla, svěd-
čí zpráva antického církevního historika
Sózomena.³¹ Zmiňuje se o ženě s dítětem,
která byla cestou na zakázané shromáždění
zadržena prefektem. Ten se s vojáky
právě ubíral stejným směrem, aby dal na

15 Janovo evangelium 1,1–11; 3,19; 7,7; 15,18–19; 16,33; 17,13–16; 18,36; 1. Jana 2,15–17; 5,1–4; 5,19. Pojem janovské školy bývá vztahován na Janovo evangelium a janovské epištoly – srv. POKORNÝ, Petr, *Literární a teologický úvod do Nového zákona*, Praha: Vyšehrad, 1993, s. 145.

16 Milénium se odvozuje z latinského znění Zjevení 20,1–6, kde se mluví o tisícileté říši (mille anni = tisíc let, odtud „millennis“ = tisíciletý). Řeckým slovem apokalypsis (= zjevení, odhalení, poučení) celý text začíná. Jedná se tedy o odhalení toho, co se má stát – srv. POKORNÝ, *Literární a teologický úvod ...* s. 259, 264.

17 ELIADE, Mircea, *Dějiny náboženského myšlení II: Od Gautamy Buddhya k triumfu křesťanství*, Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 242. K charakteru apokalyptické literatury srv. ibid. s. 239–243.

18 Slovy „marnost nad marnost“ (Kazatel 1,2) ve znění Bible kralické odpovídá ve Vulgátě „vanitas vanitatum“.

19 BENTHIEN, Claudia – SCHMIDT, Antje – WOBELER, Christian (eds.), *Vanitas und Gesellschaft*, Berlin: De Gruyter, 2021, s. 1–15.

20 DODDS, Eric Robertson, *Pohané a křesťané ve věku úzkosti*, Praha: Nakladatelství Petr Rezek, 1997, s. 32–33.

21 FRÖHLICH, Roland, *Dva tisíce let dějin církve*, Praha: Vyšehrad, 1999, s. 20–25.

22 CLAUS, Manfred, *Ein neuer Gott für die alte Welt: Die Geschichte des frühen Christentums*, Berlin: Rowohlt, 2015, s. 98–99.

23 TERTULLIANUS (Quintus Septimius Florens), *Mučedníkům*, Praha: Filosofický ústav AV ČR / OIKOYMENH, 2019, s. 22–24.

24 DODDS, *Pohané...* s. 42.

25 CLAUS, *Ein neuer Gott...* s. 100.

26 Zachoval se například výrok z apokryfního Jakubova dopisu, podle kterého „nebude spasen nikdo z těch, kdo se bojí smrti.“ A dále autor ujišťuje, že „království

Boží patří těm, kdo byli zabiti.“ – Ibid., s. 104 (český překlad PND).

27 Ibid., s. 110.

28 Ibid., s. 103–108.

29 Kritický postoj zaujal např. Kléméns Alexandrijský. A přišel s pádným argumentem: kdo vyprovokuje svou vlastní popravu, obtěžká vinou své katy. A je-li hříchem zabít zbožného člověka, pak je hříchem i navádění k takovému zločinu – srv. ibid., s. 107.

30 „Jsem pšenici Boží a musím být rozemlet zuby dravých zvířat, abych čistým chlebem Kristovým shledán byl. Mám touhu po šelmách, které mne mají roztrhati.“ (úryvek z dopisu sboru v Římě) VONDRUŠKA, Isidor, *Životopisy svatých: v pořadí dějin církevních*, Praha: Ladislav Kuncíř, 1930. Díl 1., s. 60.

31 Dodejme, že k incidentu mělo dojít v době, kdy už nebylo pronásledováno křesťanství jako takové. Zákazy se týkaly již jen některých křesťanských směrů. Srv. CLAUS, *Ein neuer Gott...* s. 113–114.

rozkaz císaře všechny přítomné usmrtit. Během krátkého výslechu žena uvedla, že o zákazu ví. Na shromáždění se prý vydala právě proto, aby mohla zemřít s ostatními. Na zpětný dotaz, proč tedy za sebou vláčí malé dítě, odpověděla, že ani ono nemá přijít o odměnu za mučednictví. Prefekt jí pochopitelně nevyhověl. Není důležité, zda k popisované události skutečně došlo. K zamyšlení stačí fakt, že ji Sózomenos líčí s neskrývanou hrdostí.

Ač nám dnes taková připravenost k mučednictví může připadat nepochopitelná, ve své době byla součástí věroučného komplexu, který sliboval naplnění potřeb svých stoupenců. Kombinace očekávání budoucího věku blaženosti, radikální kritiky světa a přísných ideálů svědčí o potřebě pevnosti, řádu, jistoty a jednoznačnosti. Čím větší je frustrace těchto potřeb, tím více se v daném prostředí hlásí ke slovu. Tam, kde se starý svět viditelně počíná hroutit, rodí se silná touha po něčem spolehlivém, absolutním a neotřesitelném.³²

Symbolika pustiny

S koncem epochy pronásledování vystala otázka, co nahradí mučednictví. To se v minulosti etablovalo jako řešení bezvýchodných situací, hrdinství, prostředek k získání zásluh a úniková cesta ze světa, který se nestal domovem. Jinou otázkou bylo pro mnohé, jak mají dál žít, když se apokalyptická očekávání nesplnila. Opovržení světem a jeho hodnotami (manželstvím, majetkem, budováním

rodiny) dávalo smysl, dokud se konec světa zdál být blízko. Navíc i sám fakt, že konec světa nepřicházel, vedl k otřesu dosavadních přesvědčení. Nesplněná očekávání apokalyptických událostí obvykle vytvářejí napětí mezi vírou v pravdivost předpovědi a zažívanou realitou. Toto napětí (tzv. kognitivní disonanci) je třeba nějak překlenout.³³ Teoretickou odpovědí byla interpretace nadále trvajících starého věku jako důsledku boží trpělivosti, která lidem dává čas k pokání.³⁴ Praktickou odpověď přinesl počátek monastické tradice.³⁵

Otcové pouště spojili motiv nedůvěry ke světu s tradicí askeze. První poustevníci odcházeli ze svých měst a vesnic do pouště, která byla místem mimořádných náboženských zkušeností. Poušť je oblastí theofanií a pojí se k ní četné biblické příběhy.³⁶ Je také územím démonů, a tudíž i zkoušek a z nich plynoucí možnosti duchovního růstu.³⁷ Zejména je však jakýmsi protipólem města a civilizace. Nešlo ani tak o protiklad pustiny a lidnatého kraje. Jakmile se mnišská tradice stala populární, zalidnily se i pouště. Ve 4. století měly některé mnišské kolonie v Egyptě a Sýrii tisíce stálých obyvatel a bezpočet návštěvníků.³⁸ Šlo spíše o protiklad světské rutiny a duchovní stezky, všednodenního stereotypu a spirituální cesty iniciačního typu. Pro pochopení psychologického významu pouště jako protipólu světa je třeba porozumět pouštní symbolice, jak ji známe z mytologií různých národů. Poušť reprezentuje

chaos, stav před stvořením, beztvorost nebytí a prapočátek.³⁹ Je také spojována se smrtí, znovuzrozením a rájem.⁴⁰ Pro poustevníky pozdní antiky byla pustina možností, jak opustit světský kolotoč závazků, vztahů a starostí. A zároveň slibovala možnost mimořádného duchovního růstu, tedy možnost překonat křehkost běžné lidské existence, stát se někým jiným, někým na cestě do jiného (příštího) světa. Později se v evropském prostoru alternativou pouště stávaly i jiné pustiny: les, ostrovy či hory.⁴¹ Zde se adeпти křesťanské askeze setkávali i s těmi, kdo byli nuceni opustit svět z jiných než duchovních důvodů. Pustiny byly také domovem vyděděnců, psanců a útočištěm předkřesťanských kultů v éře christianizace.⁴² Cesta pustinou měla ambivalentní charakter. Byla děsivá i přitažlivá – stejně jako kdysi mučednictví. Jeho místo zaujal vstup do pustiny. Ten nyní představoval „druhý křest“.⁴³

Otázka kontextu

Jak je na uvedených příkladech patrné, motiv nedůvěry ke světu je mnohoznačný. Někdy je zdrojem mimořádné resilience a pomáhá unést nepřízeň osudu. V těchto případech funguje jako emoční protiváha zátěžové situace. Sám se naopak zátěží stává, pokud vzniká jako důsledek represivních strategií, či je-li člověku vnucen. Mnoha oblastí jsme se zde nedotkli. Například role daného motivu v českých dějinách či v kontextu totalitních režimů. Takové náměty si vyžadují samostatné pojednání. Jinou otázkou je, jak se motiv nedůvěry ke světu mění vlivem postmoderní nestability a nepředvídatelné proměnlivosti všeho. Svým způsobem se dnes týká nás všech. Ať chceme či ne, náš svět pozvolna ztrácí navyklé kontury.⁴⁴

Dokončení poznámek

- 32 K souvislosti mezi potřebou jistoty a jednoznačnosti a přijetím radikální ideologie jako nástroje k překonání nejistoty srv. VÁGNEROVÁ, *Současná psychopatologie...* s. 641–643. K potřebám jistoty, autority a zakotvení jako stěžejním faktorům při vzniku fundamentalismu srv. HOLE, Günter, *Fanatismus – sklon k extrémní a jeho psychologické kořeny*, Praha: Portál, 1998, s. 20–25. K roli frustrace při vzniku radikálních postojů srv. HAYESOVÁ, Nicky, *Základy sociální psychologie*, Praha: Portál, 2003, s. 124.
- 33 Není náhodou, že Leon Festinger koncept kognitivní disonance vysvětloval právě na příkladě nesplněných předpovědí v náboženském kontextu. Přehledně: HAYESOVÁ, *Základy sociální psychologie...* s. 102–105. Srv. též: REMEŠ, Prokop, *Když selžou proroctví...*, *Dingir* 17 (2), 2014, s. 47–49.
- 34 2. Petrův list 3,8–9.
- 35 CLAUS, *Ein neuer Gott...* s. 275–291.
- 36 Vyjítí z Egypta a putování pouští v knize Exodus; David v pouštích úkrytech na útěku před Saulem (1. Samuelova 23,14–24,23); Prorok Eliáš v poušti na útěku před Jezábel (1. Královská 19, 1–18); Kázatelská činnost Jana Křtitele na poušti (Matoušovo evangelium 3,1–6; Markovo evangelium 1,2–8; Lukášovo evangelium 3,1–6).
- 37 Ježíšovo pokušení na poušti (Matoušovo evangelium 4,1–11; Lukášovo evangelium 4,1–13; Markovo evangelium 1,12–13). S představou pouště jako

- území démonů souvisí také vznik židovského svátku Pesach. Výzkumy naznačují, že se vyvinul z nomádského obětího obřadu, který měl zajistit magickou ochranu před demony během jarního přechodu pouštních oblastí při střídání pastvin – srv. RENDTORFF, Rolf, *Hebrejská bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury*, Praha: Vyšehrad, 2000, s. 131.
- 38 V 5. století popsal Palladios svou návštěvu jedné poustevnické kolonie, která tehdy měla okolo pěti tisíc obyvatel. – ŠUBRT, Jiří, Sv. Jeroným, volání pouště a legendy o poustevnících, in: JERONÝM, (Sophronius Eusebius), *Legenda o poustevnících*, Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 14.
- 39 ELIADE, Mircea, *Mýtus o věčném návratu*, Praha: ISE/OIKOYMENH, 1993, s. 13.
- 40 GOFF, Jacques Le, *Středověká imaginace*, Praha: Argo, 1998, s. 64.
- 41 Ibid., s. 60–73.
- 42 Ibid., s. 66, 71.
- 43 Ibid., s. 64.
- 44 HOŠEK, Pavel, *A bohové se vrací. Proměny náboženství v postmoderní době*, Jihlava: Mlýn, 2012, s. 63–83, 110–115. LYON, David, *Ježíš v Disneylandu: Náboženství v postmoderní době*, Praha: Mladá fronta, 2002, s. 196–201, 210–211. VOJTÍŠEK, Zdeněk, *Evangelikalismus – protestantské křesťanství přízrakové situace náboženského pluralismu*, *Lidé města* 16 (1), 2014, s. 60. Připomíná také heslo evangelikálů: „být ve světě, ale nikoliv ze světa.“ – Ibid., s. 61.

Nicht von dieser Welt sein:

Misstrauen zur Welt und zum Staat

Der Artikel behandelt das Motiv des Fremdseins in der Welt, das immer wieder in der Kulturgeschichte des Christentums auftaucht. Manchmal erscheint es als ein spirituelles Verlangen nach dem, was das Diesseits überdauert. Manchmal steigert sich das Motiv bis zu einer dezidierten Feindschaft gegenüber der Welt. In manchen Fällen bietet das Motiv Geborgenheit und Trost. Manchmal wird es zu einer Last. Anhand ausgewählter Beispiele (Zeugen Jehovas, das Urchristentum, das Eremitentum) werden die verschiedenen Facetten des Motivs untersucht.

Mgr. Pavel Nikolaj Dušek (*1977) studoval teologii a psychologii. Věnuje se pomezí religionistiky, etnologie a psychologie. Působí jako evangelický farář v Hamburku.